

ประเพณีลาซัง-โต๊ะชมพุก

ภราดร จันทรภักติน,
ตรุณี มุขายี

ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พื่อหมอบุชเทียนบริเวณพิธี

จี

จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนสองวัฒนธรรมอันเกิดจากความแตกต่างทางศาสนาของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมซึ่งมีความเชื่อตลอดจนพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาแตกต่างกันไป ถึงกระนั้นที่วิถีชีวิตของชนชาวไทยทั้งสองกลุ่มนี้ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างประสานกลมกลืนด้วยความสงบสุขสามัคคีคืองานอันนับหลายชั่วอายุคนแล้ว จนก่อให้เกิดวัฒนธรรมร่วมมรดกหลายอย่างที่สืบได้จากรากความเป็นไทยพุทธหรือชาวไทยมุสลิมแต่บัดนั้น ตั้งจะมีเห็นได้จากพิธีกรรมบางอย่างที่เป็นมรดกตกทอดร่วมกันมาเช่น **ประเพณีลาซัง-โต๊ะชมพุก**

งานลาซัง เป็นประเพณีทำขวัญข้าวของชาวนาในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ แถวอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีเรียกว่า "ลาซัง" แถวอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสเรียกว่า "ลัมซัง, กินขมมจีน, งานกินห้องข้าวหรืองานกินห้องข้าว" ส่วนชาวไทยมุสลิมเรียกงานนี้ว่า "ปูยอมือแอน"

ความหมายของคำว่า

ลาซัง-โต๊ะชุมพุก

"ลาซัง" ก็คือการอำลาซังข้าวเมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนาและเก็บเกี่ยวแล้วชาวนาจะกันข้าวส่วนหนึ่งไว้เพื่อใช้เป็นพันธุ์ข้าวในปีต่อไป และเลือกมาเพียงกำมือหนึ่งเพื่อนำมาทำขวัญข้าวในงานลาซังนี้เอง การทำขวัญข้าวเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเจ้าที่นาเกี่ยวกับเรื่องแม่โพสพ โดยเชื่อว่าถ้าจัดพิธีนี้ขึ้นจะทำให้มีพันธุ์ข้าวไว้ปลูกในปีต่อไปและมีผลผลิตดี ทั้งนี้ก็เนื่องจากข้าวที่นำมาทำขวัญนี้จะไม่นำไปรับประทานกัน เมื่อได้พันธุ์ข้าวที่นำมาทำขวัญนี้แล้ว ก็จะนำไปรวมกับพันธุ์ข้าวที่กันไว้เพื่อปลูกในปีต่อไป

"โต๊ะชุมพุก" มาจากคำสามคำรวมกัน ซึ่งในแต่ละคำก็มีความหมายในตัว

"โต๊ะ" เป็นคำที่ชาวจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้เรียกนำหน้าผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือโดยทั่วไป หมายถึงน้องของพ่อแก่ (ปู่หรือตา) ก็มีผู้ใหญ่บ้านในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเรียกว่านายบ้านก็มี โต๊ะนาย

พิธีทำขวัญข้าว

ก็มี

"ชุม" หมายถึงมีมาก นำมากองสุมกัน เช่น นำไม้มากองสุมไฟ ก็เรียกว่า "ชุมไฟ"

"พุก" หมายถึง ผุ สลาย ไม่คงทน

ความหมายโดยรวมของโต๊ะชุมพุกก็คือ การนำเอาสิ่งที่เคารพนับถือกันมารวมและจะไม่มีคงทน โต๊ะชุมพุกเป็นหุ่นฟางที่ทำขึ้นจากซังหรือฟางข้าวที่แต่ละบ้านจะนำมารวมกันบ้านละกำมือหนึ่ง มามัดรวมกันเป็นหุ่นฟางและตกแต่งให้เหมือนคนจริง ๆ ส่วนหัวของโต๊ะชุมพุกจะทำจากไม้เนื้ออ่อนแกะสลักด้วยฝีมือละเอียด ซึ่งสามารถนำไปใช้ในปัดต่อ ๆ ไปได้ หัวของโต๊ะชุมพุกที่ตำบลควน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีบางหมู่บ้านมีอายุนับร้อยปี ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าประเพณีนี้ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมานาน

ในส่วนท้องของหุ่น จะเอาข้าวต้มที่ห่อด้วยใบกะพ้อใส่เอาไว้ โดยแต่ละบ้านจะจัดทำกันแล้วนำมาบ้านละ 4-5 ห่อแล้วนำมารวมกัน เมื่อหุ่นโต๊ะชุมพุกถูกหามไปที่กลางท้องนา เด็ก ๆ ในหมู่บ้านก็จะแหวะเอาข้าวต้มนั้นไปรับประทานกัน ถือกันว่าจะเป็นมงคลแก่ผู้ที่รับประทาน

กำหนดวันงาน

การจัดงานจะจัดในช่วงเดือน 6 บรรดาผู้นำหมู่บ้านจะหารือกันกำหนดวันจัดพิธีแล้วนำไปบอกบรรดาลูกบ้าน โดยมากจะจัดทำหมู่บ้านละ 1 ตัว ส่วนจะเป็นหุ่นผู้หญิงหรือหุ่นผู้ชายนั้นมีการกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว ก่อนถึงวันงานจะระดมผู้มีฝีมือในหมู่บ้านมาช่วยกันทำหุ่นอย่างสุดฝีมือ เมื่อถึงวันงานทุกคนในหมู่บ้านจะแต่งกายชุดสวยงามหลายหลากสีสัน มีผู้ถือซันหมาก

ขบวนกลองยาวคนรำนำขบวนแห่ และผู้ร่วมขบวนแห่มีตั้งแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาว และเด็ก ๆ หญิงชาย แห่ บ่าวสาวเหมือนขบวนแห่ขันหมาก ของคนจริง ๆ แต่ในขันหมากแทนที่จะเป็นหมากพลู ก็จะเป็นรวงข้าวที่จะนำไปทำพิธีทำขวัญข้าวแทน เมื่อถึงที่นัดหมายก็จะนำหุ่นโตะชุมพุกทั้งหมดมารวมกันเพื่อจับสลากหาคู่ เมื่อได้คู่แล้วก็ทำพิธีแต่งงานเหมือนกับคนเราโดยทั่วไป เมื่อหุ่นโตะชุมพุกได้แต่งงานกันแล้วชาวบ้านในหมู่บ้านเจ้าของหุ่นก็จะเป็ญญาติเกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

การจัดกิจกรรมวันลาซังนี้มัก จะจัดเป็นเวลา 3 วัน คือวันแรก จะทำบุญเลี้ยงพระและทำขวัญข้าว ในวันนี้จะมีส่วนมาร่วมงานมากเป็นพิเศษ ทั้งชาวบ้านใกล้เคียงบ้านใกล้เคียง ทั้ง ชาวพุทธและชาวมุสลิม ส่วนวันที่สองและวันที่สามซึ่งจะมีแต่การ เล่นและสิ่งบันเทิงก็จะมีแต่ชาวบ้านในหมู่บ้านและนักการพนันที่ มาเที่ยวเท่านั้น

ส่วนพิธีกรรมของชาวไทยมุสลิมที่เรียกว่า "ปุยอมือเน" นั้น ก็กระทำเช่นเดียวกับชาวไทยพุทธ จะต่างกันไปที่เฉพาะในพิธีกรรม คือเมื่อถึงวันงาน ประชาชนในหมู่บ้านและบ้านใกล้เคียงจะพร้อมกัน นำอาหาร มีข้าวเหนียว ข้าวคั้ม มาชุมนุมกันที่กลางลานทุ่งนาที่กำหนดไว้ ทำพิธีลาซังข้าว เจริญโตะคุว โตะอิหม่าม โตะปาก่อ่านดุอาและขอพรจากอัลลอฮ์เพื่อความสมบูรณ์ของข้าวกล้าในปีต่อไป เสร็จ

แล้วเลี้ยงอาหารและแจกเงิน ทำทานเป็นอันเสร็จพิธี

งานลาซัง ที่ตำบลท่าข้าม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

เมื่อวันที่ 8 มิถุนายนที่ผ่านมาผู้เขียนได้มีโอกาสไปชมงานลาซังที่บ้านท่าข้าม โดยเริ่มทำหุ่นในตอนเย็นจนเสร็จเป็นรูปร่างหุ่น แล้วตกแต่งต่อในตอนเช้าวันที่ 9 มิถุนายน และแห่ไปทำพิธีในวันเดียวกัน

งานลาซังที่บ้านท่าข้ามเป็นงานที่จัดขึ้นเพียงหมู่บ้านเดียวทำหุ่นทั้งเจ้าบ้านเจ้าสาวเพราะหมู่บ้านอื่นก็จะทำในวันอื่น ๆ ไม่ได้นัดหมายจัดทำมาร่วมกันเหมือนกับที่เคยจัดเมื่อปีพ.ศ. 2530 ซึ่งชาวบ้านเล่าว่าครั้งนั้นทางฝ่ายราชการมาจัดงานและขอให้ชาวบ้านมาร่วมงาน และ

นำโตะชุมพุกไปรวมกันที่โรงเรียน แต่ที่บ้านท่าข้ามนี้จะจัดกลางทุ่งนาจริง ๆ และสร้างศาลาขึ้นที่กลางทุ่งนาเพื่อจัดงานลาซังนี้ทุก ๆ ปี ฝ่ายผู้เฒ่าจะมอบหมายให้คนรุ่นหนุ่มสาวเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดงาน ส่วนผู้สูงอายุก็จะช่วยในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ

เมื่อถึงวันงานตอนสาย ขบวนแห่ก็เริ่มเคลื่อนขบวนมายังบริเวณที่จัดงานโดยหุ่นเจ้าสาวจะไปคอยที่ศาลาก่อนและมีมานกันไว้ เมื่อขบวนแห่ของเจ้าบ่าวมาก็จะกั้นประตูเงินประตูทองเหมือนกับงานแต่งงานของคน เสร็จแล้วพ่อบุญจะเริ่มทำพิธีกาศครู กาศเทวดา และเชิญแม่โพสพมาทำพิธีจากนั้นพระสงฆ์สวดให้พรเป็นอันเสร็จพิธีทำขวัญข้าว

■ ซากลงยกลูกสาวให้แล้วก็จับมือเจ้าบ้านโอบเจ้าสาวเสียน้อย เป็นอันเสร็จพิธี

ด้านข้างศาลาจะมีที่ตั้งเครื่อง เช่นเจ้าที่นาที่ทำจากไม้ไผ่ผ่าซีก แยกออกเป็นสี่แฉกเพื่อวางโคมหรือ กะละมังที่ใส่เครื่องควาหวาน อาหารที่นำมาเช่นเจ้าที่นาคันนี้ได้จาก ชาวบ้านที่นำมารวมกันปลายเสาที่ตั้งเครื่องเช่นเจ้าที่นาจะปักรูปเทียน ที่จุดไว้คล้ายกับเป็นการบอกกล่าว เจ้าที่นาให้มารับอาหารนั้นไป ด้านบนจะผูกสายสิญจน์โยงไปยังศาลา ที่ทำพิธีไปจนถึงกองขวัญข้าว

เมื่ออุปหมดดอก พ่อหมอบ พร้อมด้วยผู้สูงอายุอีกหนึ่งคนจะนำเครื่องเช่นเจ้าที่นาคันนี้ไปยังกลางทุ่งนา เพียงสองคน เพื่อนำเครื่องเช่นไป เทที่ริมคันนา พ่อหมอบอกกับเราว่า ต้องมาเทที่จุดนี้ทุกปี เพราะเป็นที่ ที่หมอบได้ดูไว้แล้วว่าเป็นมงคล ขณะ ที่เทก็เชิญเจ้าที่นาทั้งแปดทิศสิบ

■ ไต่ซุ่มทุก พร้อมแล้วก็แห่

ทิศมารับอาหารเหล่านั้นไปก็เป็น อันเสร็จพิธีในส่วนของการทำขวัญข้าว และเช่นเจ้าที่นา

งานประเพณีลาซังนี้ เป็น งานที่ชาวบ้านร่วมใจกันจัดขึ้นนอกจากจะมีวัตถุประสงค์ด้านขวัญกำลังใจในการทำนาในปีต่อไปแล้ว ยัง แทรกความมุ่งหมายในด้าน การเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง สมัยก่อนคน เฒ่าคนแก่เล่าว่าไม่มีการแยกว่าเป็น ชาวไทยพุทธหรือชาวไทยมุสลิมจะ มาร่วมกันจัดงานสนุกสนานรื่นเริง แต่ในปัจจุบันนี้ขั้นตอนของงานบาง ขั้นตอนได้เปลี่ยนแปลงตามความ เหมาะสม "อีกหน่อยเมื่อการทำนา ถูกเปลี่ยนแปลงขั้นตอน พิธีการทำขวัญข้าวนี้ก็คงจะเลื่อนหายไป จากวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย

ซึ่งก็คงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายยิ่ง"

อย่างไรก็ตามประเพณี "ลา-ซัง ไต่ซุ่มทุก" แม้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธาของกลุ่มคนที่สืบทอดกันมา แต่ก็ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชนบทในอาชีพ เกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคน ไทยอีกทั้งยังเป็นการแสดงออกถึง ความร่วมแรงร่วมใจกันของคนใน ท้องถิ่นที่ไม่มีขอบเขตของชนชั้น วรรณะ และแม้แต่เชื้อชาติศาสนา หากประเพณีดังกล่าวนี้ยังคงดำรงอยู่ ก็นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นประเพณีอันดี งามแล้วยังเป็นเครื่องมือทางสังคมที่ จะหล่อหลอมความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกัน สร้างสรรค์ความรักสามัคคี ให้เกิดขึ้นในชุมชนอันจะเป็นพื้นฐาน ในความร่วมมือกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ด้านอื่น ๆ ต่อไป นำที่หน่วยงาน ราชการหรือฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรให้ ความสนใจและส่งเสริมอนุรักษ์ ประเพณีนี้ไว้ย่อมจะเป็นผลดีมากกว่าเสียก่อนที่ประเพณีดังกล่าวนี้ จะค่อย ๆ เลิกรากันไปเหลือไว้เพียง คำเล่าขานเท่านั้น ■

เอกสารอ้างอิง

ชาลีอง วุฒิจันทร์และคณะ. ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ม.ป.ป.
สถาพร ศรีสังข์และศรีวัน มณีโชติ. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. (หน้า 3161-3163) กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529

